

Regeringens proposition

1980/81: 19

om intrång i Stora Sjöfallets nationalpark;

beslutad den 2 oktober 1980.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga det förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

THORBJÖRN FÄLLDIN

ANDERS DAHLGREN

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att riksdagen bemyndigar regeringen att medge det intrång i Stora Sjöfallets nationalpark som föranleds av en tredje tilloppstunnel till Vietas kraftstation.

JORDBRUKSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1980-10-02

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Ullsten, Bohman, Wikström, Friggebo, Mogård, Dahlgren, Åsling, Söder, Krönmark, Burenstam Linder, Johansson, Wirtén, Holm, Andersson, Boo, Winberg, Adelsohn, Danell, Petri, Eliasson

Föredragande: statsrådet Dahlgren

Proposition om intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

1 Inledning

Stora Sjöfallets nationalpark avsattes genom riksdagsbeslut år 1909 i syfte att bevara ett högnordiskt fjällandskap i naturligt tillstånd. Nationalparken är belägen kring Stora Lule älvs övre lopp och omfattar bl. a. delar av sjöarna Satisjaure, Kakerjaure, Pätsatj, Teusajaure, Suorkejaure, Autajaure och de s. k. Suorvasjöarna samt delar av älven Vietasjokk. Nationalparkens areal var ursprungligen ca 1 500 km². Ett större område omfattande främst Suorvasjöarna undantogs emellertid från parken år 1919 för att möjliggöra reglering av dessa sjöar.

Suorvasjöarna har blivit föremål för fyra regleringar efter tillstånd av vederbörande vattendomstol åren 1927, 1939, 1963 och 1966.

I samband med tredje suorvaregleringen och regleringen av Satisjaure medgav 1962 års riksdag (prop. 1962: 126, JoU 1962: 17, rskr 1962: 200) vissa intrång i nationalparken, dock utan att parkens gränser tills vidare ändrades. Samtidigt bemyndigade riksdagen Kungl. Maj:t att medge intrång i nationalparken för en kraftstation och därmed sammanhängande till- och avloppsleder m. m. vid Vietasjokk. I samband med fjärde suorvaregleringen bemyndigade 1966 års riksdag (prop. 1966: 152, JoU 1966: 28, rskr 1966: 355) Kungl. Maj:t att medge det intrång i nationalparken som skulle föranledas av regleringen.

1970 års riksdag (prop. 1970: 173, JoU 1970: 51, rskr 1970: 411) bemyndigade Kungl. Maj:t att medge det intrång i nationalparken som skulle föranledas av Sitojaures och Autajaures reglering och anläggandet av Ritsems kraftstation. Regleringen av Autajaure genom uppdämning kom dock inte till stånd eftersom projektet modifierades enligt riksdagens ändrade intentioner (NU 1971: 26, rskr 1971: 226).

Till följd av utbrytningen år 1919 och intrången före år 1970 har ca 215 km² av nationalparken tagits i anspråk. Övervägande delen därav utgörs av vattenområde. Anläggandet av Ritsems kraftstation medförde att ytterligare 1,5 km² av nationalparken togs i anspråk för permanenta tekniska anordningar. Nationalparkens totala areal uppgår därför numera till ca 1 300 km².

En karta över området mellan Ritsems och Vietas kraftstationer och en karta över aktuellt område vid Vietas torde bifogas protokollet i detta ärende som underbilagor (bil. 1 och 2).

I skrivelse till regeringen den 2 juli 1979 har statens vattenfallsverk hemställt om tillstånd att – för byggande av en tredje tilloppstunnel till Vietas kraftstation – få göra visst intrång i Stora Sjöfallets nationalpark.

Efter remiss har yttranden över ansökningen avgetts av Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut, kammarkollegiet, riksantikvarieämbetet, lantbruksstyrelsen efter hörande av lantbruksnämnden i Norrbottens län, fiskeristyrelsen efter hörande av fiskeriintendenten i övre norra distriktet, statens naturvårdsverk, arbetsmarknadsstyrelsen, statens planverk, statens industriverk, Sveriges geologiska undersökning, domänverket, länsstyrelsen i Norrbottens län efter hörande av Gällivare och Jokkmokks kommuner, Svenska samernas riksförbund, Svenska naturskyddsföreningen och Svenska turistföreningen.

2 Ansökan om byggande av en tredje tilloppstunnel till Vietas kraftstation

Stora Lule älv, varmed avses älven ovan sammanflödet med Lilla Lule älv, är i sitt övre lopp delad i två huvudgrenar som flyter samman i sjön Langas övre ände omedelbart nedströms Stora Sjöfallet. Den nordliga grenen – Vietasgrenen – i sitt nedre lopp kallad Vietasjokk, flyter genom bl.a. sjöarna Kakerjaure, Pätsatj och Satisjaure. Den sydliga grenen – Vuojatgrenen – genomrinner bl.a. de s.k. Suorvasjöarna.

I en deldom år 1964 lämnade vattendomstolen statens vattenfallsverk tillstånd att anlägga Vietas kraftstation vid Vietasjokks utlopp i Langas för tillgodogörande av vattenkraften inom Vuojatgrenen från Suorvadammen till Langas och inom Vietasgrenen från Satisjaure till Langas. För anläggningen utfördes till maskinstationen bl.a. en tilloppstunnel från Suorvasjöarna och en tunnel från Satisjaure. Maskinstationen byggdes med två aggregat för en maximal drivvattenmängd av 530 m³/s. Kraftverket togs i drift år 1971/72.

I en ansökan om tillstånd till en första etapp av Luleälvens effektutbyggnad anhöll statens vattenfallsverk att få bygga ut kraftstationerna i Porjus, Harsprånget och Ligga med vardera ytterligare ett aggregat till en maximal drivvattenföring av 1 040 m³/s samt att göra vissa ändringar i den vid

kraftverken bedrivna korttidsregleringen. Bland andra vattenhushållningsbestämmelser begärde verket rätt att under vinterhalvåret få avsänka Lulejaure ned till ett visst vattenstånd med 1,5 m per vecka, särskild avsänkning, och låta sjön stiga med 0,25 m per dygn och högst 1,0 m per vecka. Denna rätt skulle enligt ansökan komma att utnyttjas vid tillfälliga belastningsökningar då kraftstationerna i älven måste utnyttjas till full kapacitet, exempelvis vid störningar i kraftproduktionen i andra delar av landet. Den härav föranledda avsänkningen av Lulejaure och Langas beror på skillnaderna i vattenföring genom Porjus och nedanför liggande kraftstationer och Vietas kraftstation. Enligt tillståndet till Lulejaures tredje reglering, meddelat av vattendomstolen i deldom år 1975, har vattenfallsverket redan rätt att avsänka Lulejaure med 0,75 m per vecka. Regeringen fann i beslut den 3 juli 1975 hinder enligt vattenlagen inte möta mot denna första etapp av Luleälvens effektutbyggnad, dock att korttidsregleringen i vad den bl. a. avsåg rätten till särskild avsänkning borde utredas ytterligare.

I motionen 1975: 176 framhölls att det skulle vara möjligt att genom en utbyggnad av Vietas kraftstation för samma vattenföring som för Porjus och nedströms belägna kraftstationer undvika den stora avsänkningen av vattennivån i Stora Lulejaure och Langas och därigenom överföra variationerna till det mindre känsliga Suorvamagasinet, där variationerna skulle bli betydligt mindre. Riksdagen framhöll med anledning av regeringens prop. 1975: 30 om energihushållning m.m. att den i princip ställde sig positiv till en tillbyggnad av Vietas kraftstation och anläggande av en kraftstation i Jaurekaska samt att ytterligare undersökningar av förutsättningarna härför borde göras (NU 1975: 30, rskr 1975: 202). Med anledning av riksdagens uttalande uppdrog regeringen den 17 juni 1976 åt statens vattenfallsverk att utreda förutsättningarna för och konsekvenserna av dessa utbyggnader i Lule älv.

Efter att ha genomfört en utredning, för vilken en redogörelse har lämnats i prop. 1978/79: 115 (bil. 1 s. 226–227), föreslog vattenfallsverket bl. a. att utförandet av en ny tilloppstunnel till Vietas kraftstation övervägs ytterligare. I fråga om utbyggnaden av Vietas kraftstation med ytterligare ett aggregat visade utredningen att denna skulle innebära stora investeringar med dålig lönsamhet. Något förslag om utbyggnad framfördes inte. I prop. 1979/80: 33 om vissa frågor inom industridepartementets verksamhetsområde redovisades att särskilda insatser krävs för att mildra de struktur- och sysselsättningsproblem som uppstår inom vattenfallsverket och som slår särskilt hårt mot dem som är verksamma eller bor i närheten av de orter i vilka vattenkraftsutbyggnader nu håller på att slutföras. Den föreslagna tunnelutbyggnaden borde genomföras enligt vattenfallsverkets förslag. En förutsättning för att så skall kunna ske var enligt propositionen givetvis att nödvändiga tillstånd erhålls. Förutom tillstånd enligt vattenlagen krävs att riksdagen medger visst intrång i Stora Sjöfallets nationalpark.

Riksdagen godkände vad föredragande statsråd anförde i fråga om utbyggnad av en ny tilloppstunnel vid Vietas kraftstation (NU 1979/80: 25, rskr 1979/80: 134).

Vattenmålet. Luleå tingsrätt, vattendomstolen, lämnade den 15 oktober 1979 statens vattenfallsverk tillstånd enligt vattenlagen att utföra och nyttja en ny tilloppstunnel till Vietas kraftstation från Suorvamagasinet i huvudsaklig överensstämmelse med ett i ansökan redovisat utbyggnadsförslag. Tillståndet får enligt vattendomstolen inte tas i anspråk förrän regeringen medgivit om och i vilken omfattning intrång i Stora Sjöfallets nationalpark får ske.

Enligt förslaget kommer tunneln att utsprängas i berg och bli ca 5,5 km lång och få en area av 212 m² och anslutas till befintlig tilloppstunnel något nedströms nuvarande inlopp från Suorvamagasinet samt ca 1,6 km uppströms Vietas kraftstation. Vid anslutningarna kommer den nya tunneln att förses med avstängningsanordningar. Arbetena omfattar utsprängning av 2 milj. m³ bergmassor löst mått och massorna avses att läggas upp vid Suorvadammen. Genom den nya tunneln kommer fallförlusterna i Vietas kraftstation att minska och kraftproduktionen i stationen att öka med 55 GWh/år (miljoner kilowattimmar/år). Investeringskostnaden har beräknats till 320 milj. kr., varav enligt vattenfallsverket högst 165 milj. kr. kan förräntas på normalt sätt (se prop. 1979/80: 30 s. 20).

Vattendomstolens dom överklagades av Sörkaitums och Sirkas samebyar. Vattenöverdomstolen hänsköt i beslut den 20 maj 1980 till regeringen frågan huruvida företaget skall få komma till stånd. Vattenöverdomstolen uttalade att vid en prövning enligt vattenlagen av företagets tillåtlighet får förutsättas att skada av byggande i vatten uppkommer på fisket under och strax efter byggnadstiden genom grumlingar och andra vattenföroreningar från tunnelbyggandet. Vid sådant förhållande är företaget med uppgiven byggnadskostnad och beräknat värde på den producerade elkraften icke tillätligt enligt 2 kap. 3 § första stycket vattenlagen. Domstolen anför dock som sin mening att hinder mot företaget ej möter på grund av andra bestämmelser i vattenlagen än 2 kap. 3 § första stycket samt att skada och intrång av företaget icke torde bli av den omfattning att denna menliga inverkan bör vara ett hinder för företaget, därest detta från allmän synpunkt anses böra komma till stånd.

Kummarkollegiet har i yttrande över beslutet anförde att om regeringen finner att de arbetsmarknadspolitiska skälen är av sådan synnerlig betydelse som sägs i 2 kap. 3 § tredje stycket vattenlagen, har kollegiet ingen erinran mot att medgivande lämnas till det nu ansökta företaget. Kollegiet hänvisar i övrigt till det yttrande som avgetts i ärendet angående intrång i nationalparken.

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark. I den inledningsvis nämnda skrivelsen den 2 juli 1979 har statens vattenfallsverk anhållit om tillstånd att göra det intrång i Stora Sjöfallets nationalpark som föranleds av byg-

gandet av en tredje tilloppstunnel till Vietas kraftstation. Tunneln kommer att beröra Stora Sjöfallets nationalpark samt det ur parken år 1919 utbrutna området för Suorvaanläggningen. Utsprängningen kommer att ske från tunnelns båda ändpunkter samt från ett mellanpåslag ungefär på tunnelns mitt. Det nedre påslaget med tillfartsväg är de permanenta anläggningsdelar som berör mark i dagen inom nationalparken. Tillfartsvägen kommer att bli 700 m lång. Påslaget kommer att ta i anspråk en yta på ca 500 m².

Vid remissbehandlingen av skrivelsen har *Svenska naturskyddsföreningen* och *Svenska samernas riksförbund* motsatt sig intrånget. *Statens naturvårdsverk* framhåller dels att företaget endast berör tidigare kraftigt exploaterade delar – som egentligen redan borde ha brutits ut ur nationalparken – och dels att effekterna på naturmiljön bedöms bli mycket begränsade i förhållande till tidigare påverkan i området. Verket motsätter sig inte att tillstånd lämnas till intrånget. De intrång och de bestående effekter på naturmiljön som delar av nationalparken redan utsatts för är emellertid enligt naturvårdsverket inte förenliga med nationalparksidén. Verket kommer därför senare att föreslå att vissa av dessa delar bryts ut ur Stora Sjöfallets nationalpark.

Lantbruksstyrelsen har en negativ grundinställning i frågan men motsätter sig inte framställningen mot bakgrund av att företaget planeras till ett område som redan i dag är mycket hårt exploaterat.

Arbetsmarknadsstyrelsen framhåller att projektet från sysselsättnings synpunkt har en mycket stor betydelse för Gällivare och Jokkmokks kommuners befolkning. Tilloppstunneln vid Vietas beräknas medföra arbetsinsatser motsvarande 600 årsverken, vartill kommer 120 årsverken avseende tjänstemän. *Statens planverk* anser att i princip bör ingen ytterligare exploatering av nationalparken tillåtas. Områdets karaktär av orördhet har undan för undan urholkats och en fortsatt utbyggnad skulle spolia syftet med parken. Med tanke på projektets relativt begränsade inverkan motsätter sig planverket dock inte att projektet genomförs. Den planerade tilloppstunneln bör ses som ett projekt för sig som inte automatiskt får framtvinga någon fortsättning i form av ytterligare utbyggnad i nationalparken. Enligt *statens industriverk* är tillbyggnaden inte ekonomiskt motiverad även då samhällsekonomisk hänsyn tagits till sysselsättningsläget i regionen. Verket anser det från kraftförsörjningssynpunkt inte vara motiverat att tillstyrka en utbyggnad av en ny tunnel vid Vietas kraftstation, utgörande den första etappen av en tillbyggnad av stationen.

Länsstyrelsen i Norrbottens län tillstyrker ansökan under förutsättning att samråd på platsen äger rum beträffande bl. a. tillfartsvägens exakta läge och erforderliga efterbehandlingsarbeten.

Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut och *riksantikvarieämbetet* har intet att erinra mot projektet. Enligt *fiskeristyrelsen* påverkar det ytterligare intrång som sker genom den tredje tunneln ej några särskilda värden från allmän fiskerisynpunkt.

Domänverket och Sveriges geologiska undersökning motsätter sig inte projektet. Geologiska undersökningen framhåller vikten av att undersökningen bereds tillfälle att dokumentera berggrunden i den planerade tunneln.

Svenska turistföreningen anser att ingreppen är av ringa betydelse i den redan svårt skadade nationalparken men att de inte bör utföras förrän ställning har tagits till vattenfallsverkets utredning om Vietas–Jaurekaska.

Kammarkollegiet, som tagit del av övriga remissyttranden, gör den bedömningen att företaget i sig medför ett från allmän naturskyddssynpunkt relativt ringa ingrepp i nationalparken. En uppföljning av Vietastunneln med ytterligare ett aggregat i Vietas kraftstation med en avloppstunnel som mynnar omedelbart nedströms Stora Sjöfallet och med massuppläggning i fallets omedelbara närhet får dock betecknas som ett allvarligt ingrepp i miljön kring Stora Sjöfallet. Den aktuella Vietastunneln ger obestriddligen en god sysselsättningseffekt men ingen lönsamhet och ett obetydligt kraftutbyte. Den främsta bevekelsegrunden vid tillkomsten av vattenfalls utredning om Vietas och Jaurekaska var att söka åstadkomma vissa skadeförebyggande åtgärder vid regleringen av sjön Lulejaure. Vietastunneln ger emellertid ingen sådan effekt. Däremot skulle en utbyggnad av Jaurekaska kraftstation bl. a. få till resultat att man får den eftersträvade synkroniseringen av tappningen från Suorvamagasinet till Lulejaure. Kammarkollegiet anser att vattenfallsverkets utredning om Vietas–Jaurekaska bör remissbehandlas innan beslut fattas om intrång i nationalparken.

Statens vattenfallsverk har i påminnelser i december 1979 bl. a. framhållit att det är angeläget att byggstarten kan ske så tidigt som möjligt för att skapa sysselsättning åt de byggnadsarbetare som friställs efter hand som arbetena vid Porjus och Harsprånget blir färdiga. Dröjsmål innebär att sysselsättningssvårigheter i första hand uppstår för ett antal bergarbetare.

Ett diagram över sysselsättningsläget för byggnadsarbetarna torde bifogas protokollet i detta ärende som underbilaga (bil. 3).

3 Föredragandens överväganden

Stora Sjöfallets nationalpark avsattes år 1909 i syfte att bevara ett högnordiskt fjällandskap i ett naturligt tillstånd. För att göra det möjligt att reglera de s. k. Suorvasjöarna utbröts dessa jämte vissa byggnadsområden ur nationalparken år 1919. Sedan dess har ytterligare regleringar och kraftverksutbyggnader lett till omfattande intrång i nationalparken, inte minst i området kring nuvarande Vietas kraftstation.

Det vattenmål som ligger till grund för framställningen om intrång i Stora Sjöfallets nationalpark avser en tredje tillloppstunnel till Vietas kraftstation. Ändamålet med tunneln är att minska fallförlusterna i tilloppet till kraftstationen och att därigenom få en större produktion i stationen. Pro-

duktionsökningen uppgår till 55 GWh/år. Tunneln kan byggas helt oberoende av en sådan utbyggnad av Vietas kraftstation med ett tredje aggregat, som diskuterades i prop. 1978/79: 115 bil. 1. Det senare projektet får snarast ses som ett alternativ till den särskilda avsänkning i Lulejaure, för vilken jag tidigare har redogjort.

De anläggningsarbeten som berör nationalparken kommer till helt övervägande del att utföras under jord. Permanenta ovanjordsanläggningar blir endast ett tunnelpåslag och en kortare tillfartsväg till tunnelpåslaget. De utsprängda bergmassorna kommer att läggas upp vid Suorvadamarna, belägna inom den tidigare utbrutna delen av nationalparken. Ovanjordsanläggningarna ligger i anslutning till de områden av nationalparken som har påverkats av tidigare arbeten för Vietas kraftstation. De kommer inte att ge upphov till någon fortgående verksamhet efter det att arbetena med dem slutförts.

Några egentliga olägenheter av företaget torde bara uppstå under byggnadsskedet, vilket beräknas vara i ca 4,5 år. Under denna tid kan visst intrång i renskötseln uppkomma inom arbetsområdet. Det är därför angeläget att samråd sker med de berörda samerna. Likaså kan viss påverkan ske på fiske och fiskbestånd i Kårtjejaure och Langas till följd av grumlingar och andra vattenföroreningar från tunnelbygget. Åtgärder bör därför vidtas för att i möjlig mån minimera föroreningarna. Eftersom elproduktionen i Vietas kraftstation kommer att ske med användande av mindre vatten än nu, kommer företaget samtidigt att medföra att vattenståndsvariationerna till följd av korttidsregleringen minskar.

Remissutfallet har varit delat men flertalet remissinstanser motsätter sig inte intrånget.

För egen del vill jag anföra följande. I anledning av prop. (1978/79: 115 bil. 2) angående intrång i Pieljekaise nationalpark underströk riksdagen (JoU 1979/80: 39, rskr 1979/80: 345) starkt vikten av att nationalparkernas områden bevaras intakta för framtiden och att den allra största restriktiviteten iakttas när ingrepp aktualiseras av någon angelägen anledning. Jag instämmer helt i riksdagens uttalande.

Vad gäller det nu aktuella intrånget vill jag framhålla att det område av Stora Sjöfallets nationalpark som berörs, i ännu högre grad än i fråga om det i Pieljekaise berörda området, redan är påverkat av vattenkraftutbyggnader. Det är beläget nära Vietasbygget, där anläggningsverksamhet har pågått under hela 1970-talet. De förändringar av landskapsbilden som det nu aktuella intrånget skulle orsaka torde därför framstå som helt obetydliga i jämförelse med tidigare påverkan.

Projektet har tidigare behandlats av riksdagen med anledning av prop. 1979/80: 33 om vissa frågor inom industridepartementets verksamhetsområde. Riksdagen godkände därvid vad chefen för industridepartementet hade anfört i fråga om byggandet av en ny tilloppstunnel till Vietas. För närmare uppgifter om energitillskott, kostnader, sysselsättnings effekter

m.m. vill jag hänvisa till vad som anfördes i förenämnda proposition. I fråga om sysselsättningseffekterna vill jag ytterligare anföra följande.

Ett väsentligt syfte med företaget är att under en övergångstid bereda sysselsättning för den personal som annars måste friställas allt eftersom vattenfallsverkets anläggningsarbeten på andra håll inom länet avslutas. Det framgår av diagrammet att detta kommer att ske i mycket snabb takt under de närmaste två till tre åren.

Jag ser allvarligt på en sådan utveckling, särskilt som den kommer att drabba ett län som redan tidigare har stora sysselsättningsproblem.

Vattenöverdomstolen har i det beslut varigenom prövningen av vattenmålet hänskjutits till regeringen funnit att företaget inte uppfyller de ekonomiska tillåtlighetsreglerna i 2 kap. 3 § första stycket vattenlagen. Jag anser emellertid att företaget – framför allt med hänsyn till dess sysselsättningsskapande effekt – har så stor betydelse från allmän synpunkt att det ändå bör medges enligt 2 kap. 3 § tredje stycket vattenlagen.

De energi- och sysselsättningspolitiska skälen i detta fall väger tyngre än skyddet av en del av nationalparken som redan har blivit föremål för stora ingrepp. Jag vill i sammanhanget också erinra om att naturvårdsverket enligt sitt yttrande avser att senare föreslå att vissa delar bryts ut ur nationalparken med hänsyn till de ingrepp som skett.

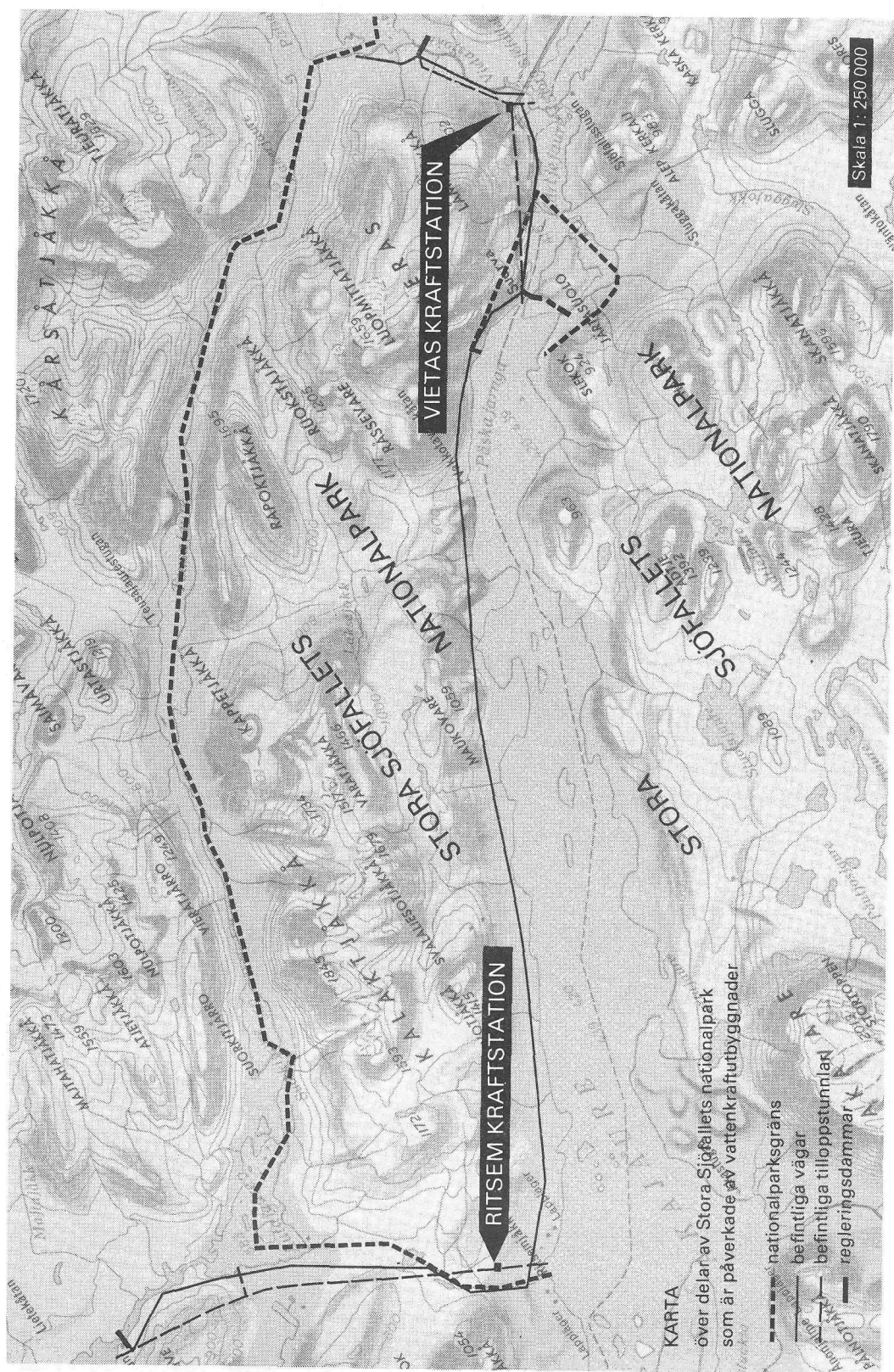
4 Hemställan

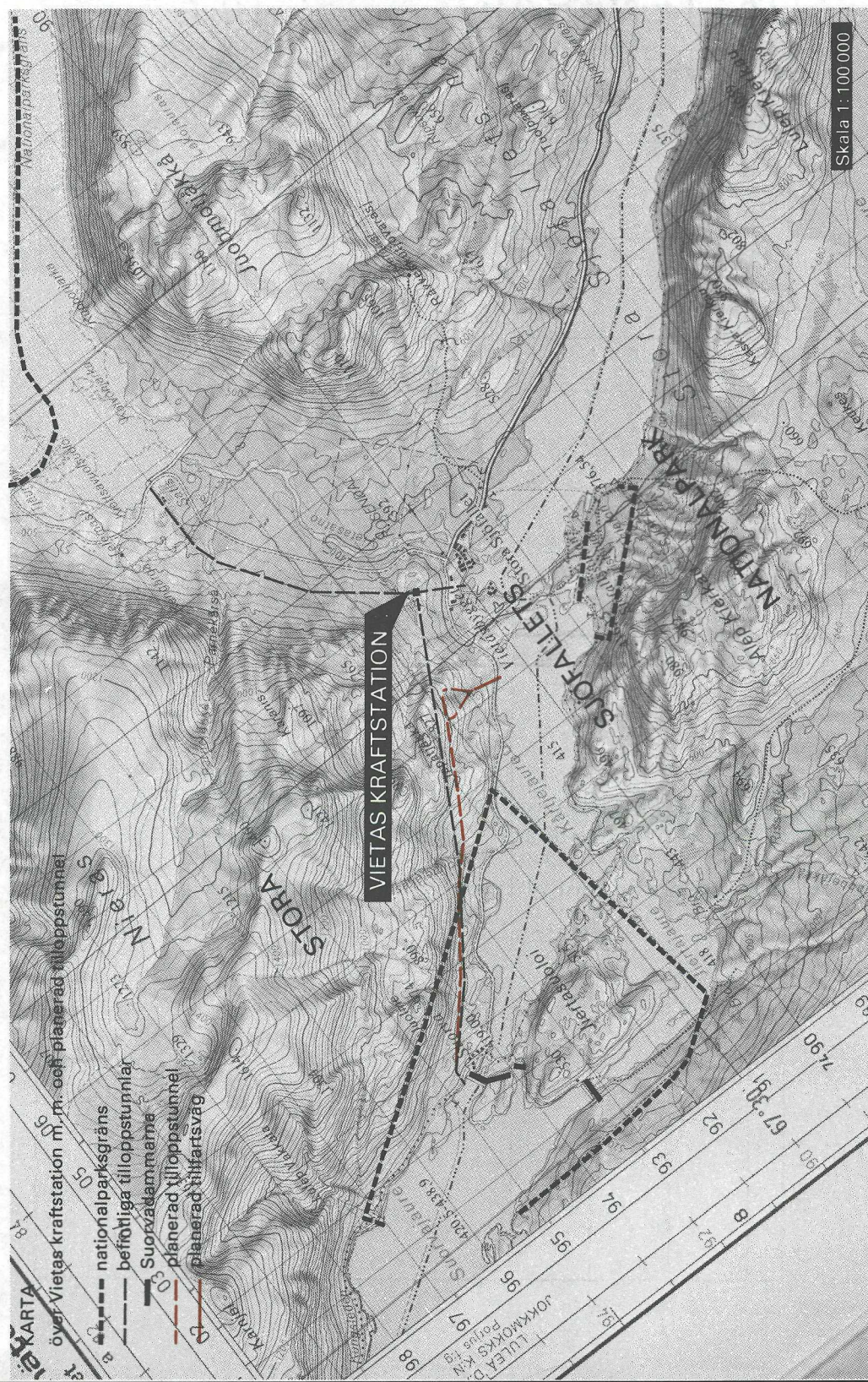
Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att bemyndiga regeringen att medge det intrång i Stora Sjöfallets nationalpark som enligt vad som har framgått av det föregående föranleds av en tredje tilloppstunnel till Vietas kraftstation.

5 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga det förslag som föredraganden har lagt fram.

VATTENKRAFT

LULE ÄLV

SYSSELSÄTTNING FÖR BYGGNADSARBETARE

(EGNA+ENTR)

Prognos 80 04

